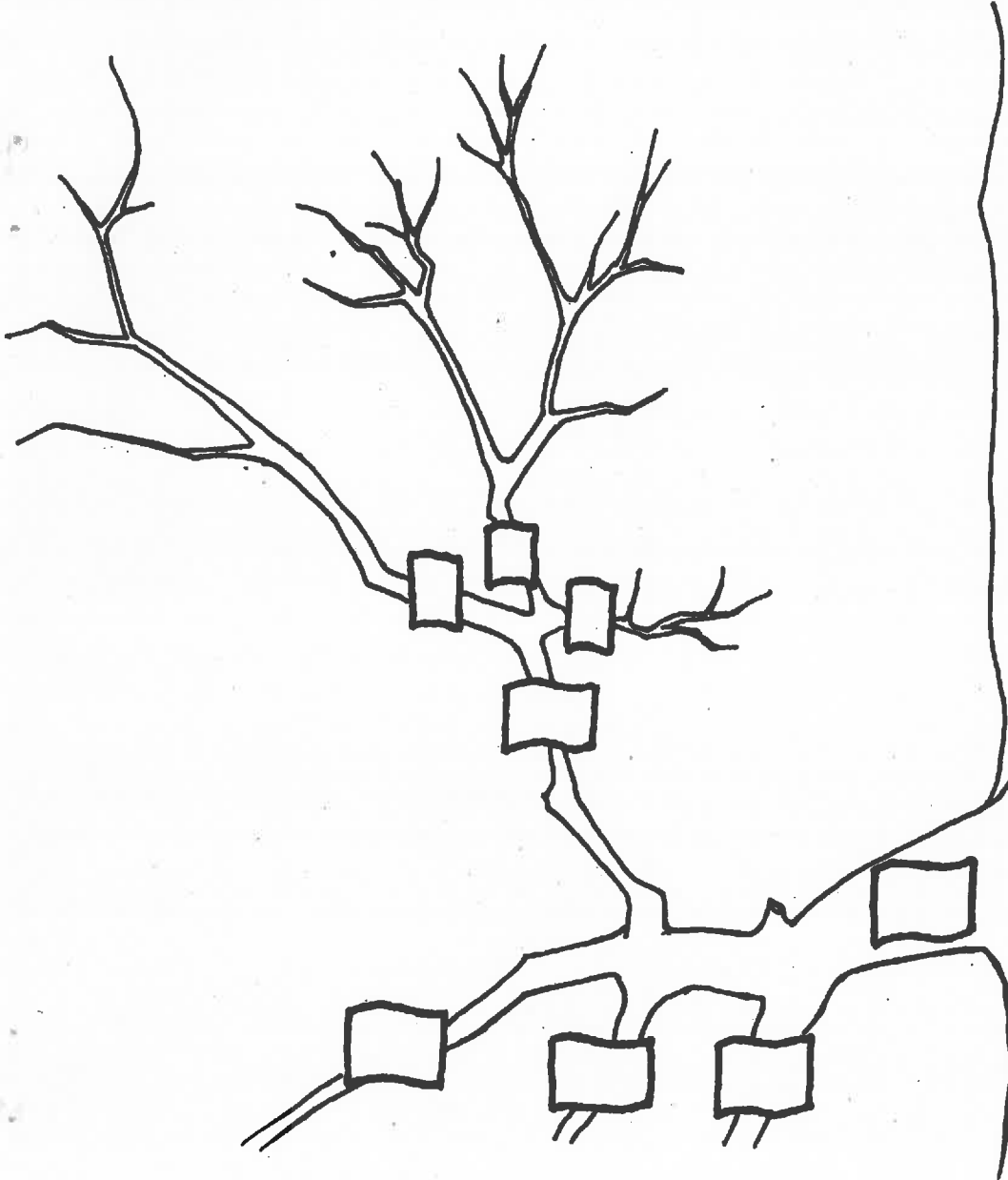

1987

N° 3

TSS:n toiminnasta

ORVO LIPPONEN

Svar - Ruotsin uusi sukututkimusarkisto

PÄIVIÖ MUHONEN

Karstulan taistelusta Suomen sodassa 1808

LENNI AHVENUS

Nimen synty

BRITTA KEKKI

Piiraisten sukujuhla Kuhmossa 18.-19.7.1987

MIKKO PIIRAINEN

Sukujuhlassa. Runo

ILSE JOHNSON (toim.)

Wilhelmina Winterin muistelmät III ja jälkikirjoitus

AIRI SALMINEN (koonnut)

Huomaitkaa...

OLAVI KALLIONIEMI

Vanha laulu

ISSN 0359 - 128X

O R P A N A

Tampereen seudun sukututkimusseura r.y:n tiedotuslehti

N:o 3

Toimittajat ja tehtäväjaot: Briitta Kekki, lehden painokuntoon saattaminen, puh. 445 660
 Vallerinkatu 13-15 A 2, 33270 Tampere

Seija Jäminki, hallituksen kokoukset jne. tiedottaminen, puh.147 087

Meri Tila, seuran kokouksista ym. toiminnasta tiedottaminen, puh.123 124
 Rimminkatu 25 B 4, 33250 Tampere

Puhtaaksikirjoitus: Marjatta Rintala
 Kalkunviertotie 1 D 63, 33330 Tampere
 puh.432 004

Myynti ja tilaukset: Milja Piepponen
 Aleksanterinkatu 35 B 5, 33100 Tampere
 puh.327 68

Kansilehti: Kalevi Mäki - Kihniä

Monistus ja nidonta: Rank Xerox OY
 Tuomiokirkonkatu 24,33100 Tampere
 puh.34 000

Seuraava Orpanan numero 4/1987 ilmestyy tammikuussa 1988 ja siihen tarkoitettun aineiston viimeinen jättöpäivä on 1.1.1988

Orpanan voi ostaa seuran kokouksista tai sen voi tilata postitse, jolloin hintaan lisätään postimaksu; maksu suoritetaan tällöin mukana seuraavalla tillillepanokortilla. On myös mahdollista tilata etukäteen koko vuosikerta. Tilaukset osoitetaan Milja Piepposelle. Orpanan vuosikerta(4 numeroa) maksaa 60 mk, postimaksuineen 80 mk.

TAMPEREEN SEUDUN SUKUTUTKIMUSSEURA R.Y.

Puheenjohtaja: Orvo Lipponen
 Tuomiokirkonkatu 25 B 39, 33100 Tampere
 puh.207 68

Varapuheenjohtaja: Jorma Räsänen
 Rongankatu 13 A 3, 33100 Tampere
 puh.298 24

Sihteeri: Leila Mäkinen
 Lemminkäisenkatu 6 A 17, 33540 Tampere
 puh.554 339

Rahastonhoitaja: Rakel Kivimaa
 Sammonkatu 28 K 105, 33540 Tampere
 puh. koti 611 244, työ 196 812

Hallituksen muut jäsenet: Seija Jäminki
 Hämeenpuisto 13 A , 33210 Tampere
 puh.147 087

Yhdistyksen kokoukset pidetään Tammelan koululla Ilmarinkatu 17,
 33500 Tampere. Kokoustilana on vanhan koulun 3.kerroksen auditorio.
 Kokoukset ovat parittomilla viikoilla tiistaisin klo 18.00-19.30.
 Varsinaisten kokousten lisäksi yhdistys järjestää kerran vuodessa
 tammikuussa sukututkimuspäivän sekä kevät- ja syysretken historian ja
 sukututkimuksen kannalta kiinnostaviin kohteisiin.

Edellisten kokousten ohjelmasta

Tiistaina 8.9.1987 puheenjohtaja Orvo Lipponen ja varapuheenjohtaja Jorma Räsänen esittelivät kesäkuulumisia, Jorma Räsänen erityisesti Räsäs-suvun vuosittaista tapaamista, jonka kokoontumispaikkana tänä vuonna oli Kerimäki.

Tiistaina 22.9. hum.kand. Pekka Koskinen piti esitelmän aiheena Hämeenlinnan renesanssi, linnoitustoiminta Hämeen linnassa 1777-1784. Esitelmä oli hyvin ajoitettu silmälläpitäen saman viikon lauantaina 26.9.1987 tehtävää syysretkeä hämeenlinnaan, jossa tärkein tutustuskohde oli juuri Hämeen linna. Esitelmän saamme kirjallisena seuraavaan vuosikirjaan. Lisäksi pekka Koskinen esitteli Tampereen historiallisen seuran, jonka sihteerinä hän toimii, toimintaa. Muina asioina puheenjohtaja Lipponen ilmoitti, että yhdistys on ajatellut uusia adressiaan ja toivoo jäseniltä ideoita adressin kansikuvaksi. Lisäksi hän kehoitti jäseniä laatimaan kirjoituksia ja muisteluita Orpanaan.

Lahden sukututkimusseuran sukututkimuspäivän osanottajalista 10.10.1987 oli kiertämässä.

Tiistaina 6.10. dosentti Pertti Luntinen esitelmöi aiheesta Suomalais-ten asema Venäjän vallan aikana. Saimme kuulla perusteellisen tiedotteellisen selvityksen aina vuoden 1809 autonomian ajan alusta vuoden 1917 vallankumoukseen. Sukututkijan kannalta mielenkiintoista oli kuulla, että vuoden 1809 jälkeen Suomeen muutti jonkin verran Venäjällä asuneita kiinalaisia, juutalaisia, muslimeja ja ns. reppuryssiä sekä Pietarin lähelle jonkun verran venäläisiä. Myös Suomesta, varsinkin Itä-Suomesta meni Venäjälle, erityisesti Pietariin työhön suomalaisia, mutta opin saatuaan he saattoivat palata myöhemmin takaisin Suomeen. Esitelmöitsijä viittasi Max Engmanin tutkimuksiin ja kirjaan, joka koskee nimenomaan Pietarissa työssä käyntiä. Myös ns. herrasväki kävi Venäjällä virkauraansa oppimassa, ainakin 3000 henkilön tiedetään menneen etupäässä läntisistä osasta Suomea. Näistä valmistui noin 300 kenraalia, amiraalia, salaneuvosta. Suomalaisista merkkihenkilöistä hän mainitsi mm. Kustaa Mauri Armfeltin ja Matias Aleksanteri Castrénin, jotka ovat olleet Venäjällä, edellinen keisarin palveluksessa jälkimmäinen tutkijana. Luntinen mainitsi myös kirjailijat, jotka kävivät Venäjällä saamassa virikkeitä, kuten Järnefelt, Kalima, Tito Colliander jne. Liikemiehet käyttivät hyväkseen suuria markkinoita itään, varsinkin tekstiili- ja kenkäteollisuus. Kävi hän itse keisari tapaamassa Tampereella Nottbeckia, Rudolf Waldenilla oli paperitehdas Pietarissa jne.

Vallankumouksen ajalta esitelmöitsijä viittasi Eino Ketolan julkaisemaan kirjaan. Sen tapahtumat eivät enää kuuluneet esitelmän piiriin.

Meri Tila

o o

Hallituksen kokouksista

22.10.1987 pidettiin hallituksen kokous puheenjohtajan, Orvo Lipposen kodissa alkaen klo 18.

Kokouksessa käsiteltiin mm. seuraavia asioita:

- todettiin yhdistyksen jäsenmäärä. Uusia jäseniä 4, kuolleita ja eronneeksi katsottuja (kahden viime vuoden jäsenmaksu maksamatta) yhteensä 8, nykyinen jäsenmäärä 239 henkeä.
- valmisteltiin seuran syyskokouksessa käsiteltävät asiat. Talousarvio tulevalle vuodelle oli laadittu siten, että jäsenmaksu 30 markkaa säilyy entisellään,
- keskusteltiin tammikuun sukututkimuspäivän järjestelyistä. Esitelmöitsijöiksi päätettiin pyytää mm. maisteri Siikka Karskela ja lehtori Liisa Hiltunen. Kolmas esitelmöitsijä on vielä epävarma. Kulttuurilautakunnan puheenjohtaja Seppo Randellia on toivottu esittämään kaupungin tervehdystä. Lisäksi keskusteltiin mm. kahvituksen järjestelyistä,
- vuosikirjan toimittamisen antamisesta sen puhtaaksikirjoittajan toimeksi keskusteltiin ja asia jätettiin Briitta Kekin hoitoon,
- päätettiin anoa Tampereen kaupungin kohdeavustusta 4.000 mk,
- käsiteltiin kevätkauden ohjelmaa, kokouspäivät, perinteinen laskiaistiistai-illanvietto ja kevätretkipäivä määrättiin alustavasti. Mm. kevätretken kohde on vielä avoin,
- Briitta Kekki kertoi painatussuunnitelmista ja samalla kerrattiin liikevaihtoveroasioita,
- Keskusteltiin Suomen Sukututkimusseuran marraskuussa olevasta neuvottelutilaisuudesta ja siellä esitettävistä asioista. Seuran edustajina sinne lähtevät Orvo Lipponen, Jorma Räsänen ja Leila Mäkinen kuten jo aikaisemmin on päätetty,
- todettiin, että puhelinluettelon keltaisilta löytyy yhdistyksen nimi ja puhelinnumero,
- päätettiin toteuttaa adressin sisälehdän painatus, jotta saadaan ensi vuoden tervehdykset hoidetuksi. Adressi on aikaisemmin teks-

tattu, mutta hintojen noustua huomattavasti on oletettavaa, että painatus tulee edullisemmaksi,

- saatiin terveiset Lahden sukututkimuspäiviltä, siellä yhdistys oli edustettuna ja julkaisujakin myytiin ja ostettiin jonkin verran. Esillä oli laaja ja mielenkiintoinen näyttely ja mm. tietokonetta ohjelmineen käytettiin.

Seija Jäminki

o o o

Airi Salminen, yhdistyksen jäsen ja vuosikirjan puhtaaksikirjoittaja on kerännyt suomalaisia sananlaskuja ja kuuluisuuksien sanomia mietelauseita Orpanaa varten. Myös aiemmissa julkaisuissa olleet "murjaisut" ovat olleet hänen kokoelmistaan. Seuraavassa joitakin näkökohtia köyhyyden iloista ja suruista:

Ei raha ole minulle mitään sukua
hyvin huono tuttavakin

Aura

Mitä rikkaampi sukulainen sitä vähemmän hän
vaivaa sinua.

Franck McKinney Hubbard

On murheellinen totuus että suurmiehilläkin on
köyhät sukulaisensa.

Charles Dickens

Harakka ei ole lintu eikä köyhä ole sukulainen.
Anttola

Sukulaisuus ei auta asian kohalla.

Karttula

Orvo Lipponen

Svar - Ruotsin uusi sukututkimusarkisto

Vuonna 1978 Härnösandin maakunta-arkisto perusti Ramseleen, pienen kuntaan, joka sijaitsee sisämaassa noin 100 km länteen Härnösandista, toimiston laatimaan luetteloita erilaisista arkistoaineistoista. Henkilökuntaa oli aluksi johtaja ja 8 muuta toimihenkilöä. Svarin perustamisajatus sai alkunsa tästä toimistosta.

Pari vuotta myöhemmin Härnösandin maakunta-arkisto sai Valtionarkistosta ensimmäisen lähetyksen uusimallisia mikrofilmikortteja jotka lähetettiin edelleen Ramseleen järjestettäväksi ja luetteloitaviksi. Myöhemmin, v.1982 kaikkien maakunta-arkistojen mikrofilmikortit lähetettiin Ramseleen, jonne perustettiin RUOTSIN ARKISTOPALVELU - SVENSK ARKIVTJÄNST = SVAR. Tämä toimi Umeån yliopiston alaisena. Vuonna 1984 Svar muutettiin Valtionarkiston osastoksi ja toiminta vakiintui nykyiseen muotoonsa. Henkilökuntaa on 23 ja 1/2 vakinaista ja 10 varatyöntekijää. Svar on suurin työnantaja Ramselen kunnassa kunnan jälkeen. Lopullinentyövoimantarve tulee ehkä olemaan 48 työntekijää.

Svarin palveluksia käyttävät Valtionarkiston lisäksi yliopistot, korkeakoulut, kirjastot, lääninhallitukset ja sukututkijat, joilla viimeksimainituilla on oma edustajansa Svarin neuvoa-antavassa elimessä.

Jo ensimmäisenä vuonna Svar myi 130.000 mikrokorttia. Länsi-Pohjassa olevaan Jörnin tutkimuslaitokseen Svar toimittaa kaikkien Ruotsin seurakuntien kirkonkirjoista mikrokortit sukututkijoita varten. Svarin tiloissa Ramselessa on tutkijoille varattu mahdollisuus työskentelyyn. Katselulaitteen ja mikrokortit saa käyttöönsä päiväksi 50 kr. maksusta. Svar myy mikrokortteja 10 kr./kpl. Niitä myös vuokrataan kuukaudeksi 2 kr kpl, mutta tämä edellyttää määrätyn kokonaisuuden vuokraamista (keskimäärin 7 korttia) samalla kerralla. Tiedossa ei ole vuokrataanko kortteja Suomeen.

Vuoteen 1990 mennessä pitäisi Ruotsin kaikkien kirkonkirjojen olla mikrokorteilla. Tällä hetkellä on saatavissa seuraavista lääneistä kirkonkirjojen mikrokortit: Norrbotten, Västerbotten, Jämtland, Västernorrland, Gävleborg, Kopparberg, Göteborg, Bohus, Älvsborg, Skaraborg, Jönköping, Kronoberg, Kalmar ja Gotland. Värmlandista, Kristianstadista, ja Malmöhusin lääneistä on osa korteista valmiina. myös suuriosaruotsin sota-arkiston aineistosta on mikrokorteilla.

Eri läänien mikrokorttiluettelot maksavat 30 kr/ kpl. Irtolehdillä oleva pääluettelo maksaa 600 kr. ja sen vuosittaiset täydennysluettelot kuuluvat samaan hintaan, kunnes koko nykyinen aineisto on korteilla, arviolta vuonna 1990.

Ruotsissa siirrytään vähitellen siihen, että vuoden 1990 maissa lääninkirjastot eivät enää lainaa mikrofilmejä kunnankirjastoille vaan vain mikrokortteja. Kuntien omaa aluetta koskevat mikrokortit tulee olla jokaisessa kunnankirjastossa. Muut kortit saa kunnankirjaston välityksellä Svarista. Lainaja maksaa vain korttien palautuspostimaksun. Tämä uusi järjestelmä esitetään lausuntakierroksen jälkeen hallituksen päätettäväksi.

Kuten edelläolevasta selviää, Ramselessa on Svarista kehittymässä varsin huomioonotettava tutkimuskeskus myös suomalaiselle sukututkijalle, mikäli hän tarvitsee käyttöönsä Ruotsin sukututkimusaineistoa.

Lopuksi vielä Svarin osoite: Box 160
880 40 Ramsele
Sverige

Puhelin: 0623 - 10970 (alkuun Ruotsin suunta 99046)

o o o

HUONEKALUT lienevät verraten myöhäisen ajan keksintöä. Turun linnan omaisuusluettelossa vuodelta 1563 ei mainita ainoatakaan huonekalua., Kajaanin linnan kalustoluettelossa vuodelta 1622 mainitaan vain 23 tuolia, 8 sänkyä ja 11 pöytälevyä.

Päiviö Muhonen

Karstulan taistelusta Suomen sodassa 1808.
Kirkonkirjan kannetkin puhuvat.

Tammikuun lopulla 1808 Ruotsin lähettiläs Stedig ilmoitti Pietarista, että siellä oli tehty suunnitelma Suomen valloittamiseksi. Tiedon otti vastaan armeijan ylipäällikön sijainen kenraaliluutnantti Klercker Kaarle Natanael af, jo sotavanhus.

Venäläiset ylittivät 21.2.-08 rajana olevan Kymijoen ja ensimmäiset venäläiset sotajoukot olivat Saarijärvellä 22.3.-08 eversti Turtšianovin johdolla pyrkien Antti Chydeniuksen toimesta ja innostuksesta parisen vuotta aikaisemmin avattua Saarijärvi-Kokkola tietä pitkin pääarmeijan kylkeen, joka vetäytyi Keski-Pohjanmaalle. Ruotsi-Suomen pääarmeijan etenemisivaiheen aikana kesällä 1808 taistelut lainehtivat edestakaisin tämän tärkeän tien omistamisesta. Noista taisteluista kaksi tappiollista käytiin kotipitäjäni Karstulan alueella Lintulahdessa ja Karstulan kirkolla. Viimeksimainitun on kansallisrunoillijamme, joka puolitoista vuosikymmentä myöhemmin asusti Saarijärvellä kotiopettajana, ikuistanut Vänrikki Stoolin Tarinoissa, runossa Otto von Fieandt.

Puuttumatta sen enempää ajan diplomatiaan tai sodan strategiaan sanottakoon, että näitä Fieandt-veljeksiä oli useampiakin. Runo tästäkin taistelusta viittaa myös nuorempaan heistä, luutnantti Yrjö Mauno von Fieandtiin. Se, että tämä aluksi Rautalammin komppanian majuri ja myöhemmin everstinä kuollut Otto von Fieandt johti tämän suunnan joukkoja, tuskin oli sattuma. Hänellä oli ollut täälläpäin parikin sotilaspuustellia asuttavanaan: Kivijärven kappeliseurakunnassa Hilmon puustelli ja Saarijärven Tarvaala - nykyinen maamieskoulu - oli vanhastaan Rautalammin komppanian luutnantin virkatalo.

Veljeksiä esiintyi tietysti upseereina venäläistenkin puolella. Koljonvirralla kaksi neljästä Tutškovin veljeksistä taisteli Sandelsin viidettä prikaatia vastaan. Kenraali Nikolai Aleksejevits Tutškov

merkittiin Tutškov I, ilmeisesti Räävelin rykmentin päällikkö eversti A.A.Tutškov oli nuorin Tutškov IV.

Vaikka Karstulan taistelun kulkua on ikuistettu venäläisen hovimaalari A von Kotzebuen öljymaalauksessa 1873, niin ei tämä Pietarin Talvipalatsissa säilytettävä teos ole jäänyt runon ohella ainoaksi tuon tapahtuman kuvaajaksi.

Nyt oli niin, että taisteluhan tapahtui melko lähellä silloisen ylimääräisen papin Carl Gustaf Björklundin pappilaa, joten kolmisen vuoden kuluttua hän merkitsi muistiin taistelukuvausten erään kirkonkirjan sisäkansiin. Koska kuvaus vastaa hyvin muiden historiallisten lähteiden tietoja, on se arvokas aikalaisen näkemys.

Itselleni tähän kertomukseen liittyy ja on jäänyt ikuistettuna maininta myöhemmin moneen osaan lohkotusta Muhosen talosta, tilasta, jonka vaiheita olen tutkinut, mutta jota ei enää lapsuudessani edes muistettu. Talo oli siihen aikaan, kun taistelut käytiin kestikievarin pitovuorossa.

Itse sodan muistotkin olivat haalistuneet, mutta sille, joka aisti muista poiketen taistelukentän tunnot, se avautui. Tällainen henkilö oli kirjailija I.K.Inha, joka vuosisadan alussa pyörämatkallaan viivähti hetken silloin vielä samantapaisessa tilassa olevalla paikalla. Näin hän:

"Monta kilometriä pitkä sopivasti viettävä alamaa kiidätti minut Karstulan kirkolle, jossa maisemilla on hyvinkin pohjalainen luonne. Maa on lakeata, järvet lakeat, asutuksessa on jokin päättäväinen varmuus. Kirkon toisella puolen on se salmi, jossa kahden puolen Karstulan tappelu tapeltiin. Sen poikki kulki nyt myöhemmin rakennettu, punaiseksi maalattu silta, mutta vielä oli jäljellä semmoinenkin rakennus, joka oli paikallaan ollut aina tappelusta saakka ja siitä muistojakin säilyttänyt. Salmen eteläpuolella oli mäellä vanha autio talli, jonka seinissä oli tykinluodin jälkiä, sillan eteläpuolella jäännöksiä Fieandtin pattereista. Koetin tässä mustan joen äyräillä palauttaa mieleeni taistelun vaiheita ja etsiä niille johtoa ja selitystä. Koetin arvata niemien, äyräitten, kumpujen ja metsiköitten muistelmat ja mieltä, mitä kohtaloo kukin kohta lienee tuona onnen päivänä kantanut. Semmoisella paikalla tulee ajatelleeksi, kuinka lyhyt usein itse tapaus on, kuinka ratkaisu tulee niin nopeaan, että tuskin taistelijat ovat selvillä siitä, miten se on tapahtunut, ennenkuin

ennenkuin kaikki on menetetty. Mutta semmoisen ta-pauksen muisto kestää kauan, historia valaa sen kuin malmiin kaikkine vaiheineen ja semmoisena se kulkee vuosisatoja polvesta polveen ja saa jokaisen vaelta-jan uudelleen taistelutantereella vaipumaan samoihin mietteisiin, vaikka polvet vaihtuvat ja viljelys kerran toisensa jälkeen muuntelee paikkoja.

Kirkonkylän tutuissa taloissa siitä kerrottiin. He tiesivät, mitkä olivat kulloinkin olleet taistelevien armeijojen asemat, mitä suojaa oli kummallakin puolen ollut metsiköstä ja maan paikoista, kuinka Fieandt oli estänyt vihollisen yrityksen kulkea salmen poikki, kunnes hänen asemansa oli erään suon kautta kierretty. Tämä oli tullut niin odottamatta, että perääntyminen Pohjanmaan tietä pitkin, tapahtui suuressa epäjärjes-tyksessä."

Aikalaisen, pastori Carl Gustaf Björklundin kuvaus seuraa noita tunto- ja tuosta kovan onnen päivästä:

"Vuoden 1808, elokuun 21. päivänä, joka oli 10. sunnun-tai jälkeen kolminaisuuden päivän, tapahtui ruotsa-laisten ja venäläisten joukkojen välillä vakava tais-telu täällä Karstulan kirkolla. Sen aloittivat ruotsalaiset etuvartiojoukot n. $\frac{1}{2}$ penikulman päässä Kars-tulan kylästä Syrjänmäelle päin. Ruotsalaiset, jotka hyvässä järjestyksessä odottivat vihollisen tuloa Toppilan ja Poikolan pelloilla, vetäytyivät lyhyen vastarinnan jälkeen Höylänsalmen sillan pohjoispuo-lle: sitä vastoin venäläiset leiriytyivät tykkeineen oikealle Muhosen ja Höylänniemen taloista. Tässä syn-tyi kiivas tykkituli, joka kesti päivällä pitkän aikaa. Kuitenkin venäläiset olivat lähettäneet kiertoteitse Päällimen järven kautta kaksi erillistä joukko-osastoa, joiden tarkoitus oli hyökätä takaapäin ruotsalaisten kimppuun. Näistä erillisjoukoista toisen tarkoituksena oli mennä Ylisensalmen yli, mutta kohtasi siellä ur-hoolisen ruotsalaisen joukon, joka esti ylimenon. Tässä kaatuivat venäläinen everstiluutnantti Pritvits ja ruotsalainen luutnantti Norrgren. Toinen venäläinen erillisjoukko oli mennyt Humpin talon kautta ja tun-keutui maantielle. Saatuaan tiedon tämän tulosta luo-puivat ruotsalaiset asemistaan Höylänsalmessa ja perääntyivät venäläisten kiivaasti seuratessa Möttö-län kylään (nyk. Kiminki), jolloin ruotsalaisia ahdisti myös yllämainittu venäläinen joukko-osasto, joka oli edennyt Humpin talon kautta ja jo ehtinyt tielle asti, minkä varrelle se oli piiloutunut metsään. Kiivaasti ampuen seurattiin ruotsalaisia aina Oikarin talon tuolla puolen olevalle sillalle saakka. Silloin tuli jo pimeää. Ruotsalaiset pysähtyivät Nopolassa (Lintu-lahdessa): mutta pidettyään siellä heikkoa vartiota vaelsivat Alaveteliin ja ovat palanneet nyttemmin.

Tässä taistelussa johti venäläisiä eversti Vlastov ja ruotsalaisia everstiluutnantti O.H. von Fieandt. Venäläisiä uskottiin olleen 6000 miestä, ruotsalaisia oli lukumäärältään vain 1000."

Paikannimistä sen verran, että Toppila oli se pappila, missä pastori asui. Höylänniemessä on nykyisin kansanopisto ja vastaavaa salmea sanotaan vain Enojoeksi, Pääjärven ja Päällimen järven välissä.

Pastori Björklundin kuvauksessa joukkojen miesvahvuudet olivat tietenkin summittaisia. Todellisuudessa venäläisiä lienee ollut n 4000 miestä ja ruotsalaisia n 1250 miestä. Venäläisten Humpin talon kautta kiertäneen osaston vahvuus lienee ollut n 400 miestä. Kaatuneen everstiluutnantti Pritvitsin ohella venäläisten kiertoliikkeitä johtivat tässä taistelussa evl Lukov ja majuri Riman.

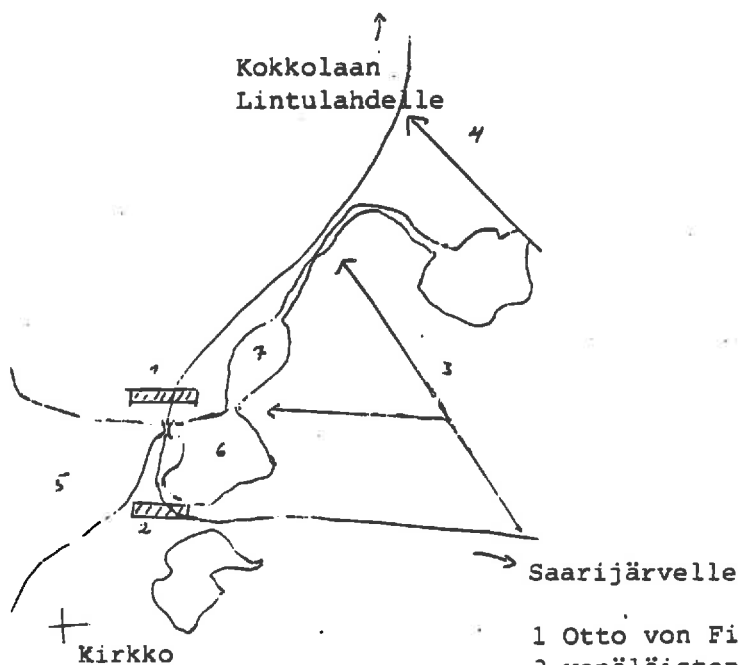
Mainitulla Ylimen salmella - vajaa sata metriä pitkä ja parisenkymmentä metriä leveä salmi laskee samannimisestä lammesta Päällimen järveen - Lukovia vastaan taistelivat Furumarkin ja Blåfieldin johtamat Uudenmaan ja Savon jääkärit. Humpin myllyllä taas kunnostautui kapteeni Sakari Nordenswan haavoittuen. Turkulaisista kunnostautui majuri B.F.Hästesko miehineen, haavoittuneista mainittakoon Heinolan postimestarina 1823 everstinä kuollut, silloinen kapteeni Ladau Kaarle Reinhold.

Suomen sodan muistelmat kertovat harvojn suomenkielisistä miehistön jäsenistä, joten helposti tuntuu, ettei heitä olisi ollutkaan. Rykmentin kirjurit pitivät huolen näiden supisuomalaisten nimistä naamioiden ne historiaan ruotsinkieliseen asuun. Tarkempi tutkija löytää esim. Saldelsin Liperin komppaniasta Johan Strömin, joka oli kukas muu kuin Liperin Naumasia, Anders Lantz eli Nuhkarinen, Jonas Ror - Keronen - ja Anders Nöjd eli Turunen liperiläisiä kaikki tyyni.

Ellei oteta huomioon Muholan kestikievarissa samana vuonna tapahtuneen kuormastokaappauksen yhteydessä surmattua Antti Matinpoikaa, en itse taisteluun osallistuneista ole onnistunut löytämään sukulaista, tosin kaukaista 1808 Otto von Fieandtin passarina toiminutta nime-töntä poikaa lukuunottamatta. Krookkien sukuselvitys kertoo hänen vanhempiansa olleen entinen teurastaja, maanviljelijä Johan Niilon-

poika Krook s. 23.11.1724 ja tuoneen ensimmäisenä potaatin viljelyn Karstulaan ja hänen puolisonsa Ulrika Morin 1740-1808, joten edellämaitulla naimatonna kuolleella passarilla olisi luullut olleen edellytyksiä tehtävänsä tuona aikana. Karstulan nykyisten vanhus-tentalojen vieressä ovat muistomerkkinä ns. Fieandtin kivet tuon saman joen rannalla, ja eräässä korkokuva piippua polttavasta Otto von Fieandtista. Venäläisethän olivat saaneet arvokkaan voiton: lähes 900 miestä luultiin kaatuneen ja haavoittuneen, tai joutuneen kadoksiin. Kuitenkin Ylävetelin kahakkaan 24.8.1808 heitä palasi lähes 400 takaisin. Vaikka pääarmeijan kylkeen hyökkäävien venäläisten kanssa kahakoitiin koko seuraavan syyskuun loppupuoli ns. Kaukon siltojen taisteluissa, Otto von Fieandt oli jättänyt nämä Kokkolan ylimaan kunnaat jo 11.9.1808.

V. 1958 vietettiin taistelun 150-vuotisjuhlaa ja puhujana oli mm. silloinen ministeri Rainer von Fieandt, paremminkin pankkimies.

- 1 Otto von Fieandtin pääjoukot
- 2 venäläisten pääjoukot
- 3 eversti Pritvitsin osasto
- 4 Humpin myllyn ja talon kautta tullut osasto
- 5 Pääjärvi: lähes 20 km pitkä
- 6 Päällin järvi (Päällimmäinen)
- 7 Ylin, Ylimmäinen järvi ja salmi

5 km
arvioitu mittakaava

Lenni Ahvenus

Nimien synty:

Viitaan pakinaan "Pakinaa Pengonpohjan asutuksen historiasta".

Miten paikkakunnan ensimmäinen asukas eleli sisämaassa, kaukana Näsijärven rannasta pääasiassa metsän riistalla. Hän pysytteli tietoisesti korvessa esivaltaa paossa, ken ties. Huomatessaan rannalle ilmestyneen uuden asukkaan, joka pyysi vapaasti veden viljaa elikä kalaa ja suolaili sitä pahojen kelijien varalle aittaansa. Tämä korven asukas, jolla ei vielä nimeä ollut, muuta kuin se nimi, joka hänellä oli joskus aikaisemmin ollut, katsoi oikeudekseen verottaa uutta asukasta, joka oli rannalle ilmestynyt penkomalla uuden asukkaan kala-aittaa ottaakseen kohtuullisen vero-osuuden kalaa.

Tästä taasen johtui, että uusi asukas intti vastaan, mutta mielisille mahtoi, kun penkoja oli riski ja häijy mies ja käyttänyt aikaisemminkin omankäden oikeutta.

Näin siitä sitten oli naapuruksina penkoja ja inttäjä Pirkkalan Pastoraalin pohjoisilla rajoilla. Siihenaikaan Pastoraaliraja kulki pohjoisempaan niin, että myöskin penkojan asuinsijat olivat Pirkkalaa.

Näsijärven rannan asukas alkoi nimittää naapuriaan Penkojaksi ja korven asukas taasen Inttäjäksi rannan asukasta. Muuten ei tilanpuutetta ollut, erimielisyydet syntyivät veronkanto-oikeudesta, mutta niistähän oli riideltä maailman sivun.

Penkoja löysi sitten jostakin naisen ja penkominen jatkui, kunnes jälkeläisten ei enää huolinut piilotella korvessa, vaan sulautuivat Pengonpohjan kyläyhteisöön. Huomaatte miten Penkosta kehittyi luonnikas nimi, jonka alkuperää ei juurikaan vaivauduta filoso-

foimaan, sen paremmin kuin juuri muutakaan.

Intti nimi paikallisen asujamiston suussa on ollut aina Intti, mutta lännen herrakansan kirjurit ovat saaneet siihen sopimaan jotakin saksalaista sävyä kirjoittamalla nimen Intzi. Saatiinhan nimeen sorvajärvi, sopimaan parhaimmillaan kolme ä:ää, niin mitäs se nyt on yksi ä:ä.

o o o

*Ilmoitus henkilökohtaiseen Tienhaaran Torpassa
Hatanpään kylässä Messukylän pitäjässä.*

<i>Nimi</i>	<i>Ikä</i>	<i>Muistutuksia</i>
<i>Heidiika Solin</i>	<i>vuotta</i>	<i>Torpan hallia</i>
<i><u>Lapset:</u></i>	<i>*</i>	
<i>Poika Heikki</i>	<i>29 "</i>	
<i>" Antti</i>	<i>"</i>	
<i>Tytär Hanna</i>	<i>"</i>	
<i>" Maria Hendrika</i>	<i>"</i>	
<i>" Lydia</i>	<i>"</i>	
<i><u>Palkolliset:</u></i>	<i>:"</i>	
<i>Benki</i>	<i>"</i>	
<i>Piika</i>	<i>"</i>	
<i>Pöytäkirja Kaarlo Telenius</i>	<i>"</i>	

Messukylässä Huhtikuun pöytä 1893

Briitta Kekki

Piiraisten sukujuhla Kuhmossa 18.-19.7.1987

Allekirjoittanut sai syksyllä 1986 tehtäväkseen koota sukututkimuksen Eskil Piira -nimisen henkilön jälkeläisistä 1600-luvun lopulta 1800-luvun alkupuolelle. Suvun varhaisvaiheita ja joitakin sukujohtoja nykypäivään asti olivat aiemmin ansiokkaasti tutkineet Kisti Peuramo ja Marjatta Liinaharja - ks. Orpana no 1/ 1987 - joten allekirjoittaneella oli tutkimusten lähtökohdaksi vahva perusta. Lisäksi muutkin suvun jäsenet olivat tutkineet omia sukuhaarojaan, valmiiksi tutkittua aineistoa oli yllättävän paljon, niin että välillä rupesi tuntumaan, lieneekö tässä enää mitään tuokittavaakaan. Tutkimattomia sukuhaaroja löytyi kuitenkin lopuksi niin paljon, että vain Eskil Piiran kahden vanhimman pojan Matin ja Paavon jälkeläiset tulivat ensimmäisessä jaksossa selvitetyksi, näistäkin tyttärien jälkeläiset täytyi jättää myöhempien tutkimusten kohteeksi, ja silti tiheää tekstiä syntyi 30 sivua. Ensimmäisen osan valmistuttua allekirjoittanut sai esiteilmointikutsun Eskil Piiran sukuseuran juhlaan Kuhmoon. Seuraavassa koetan välittää joitakin tunnelmia Kuhmosta ja sukujuhlasta.

Lauantaina 18.7. puolenpäivän aikoihin Tuupalan kotimuseon kokoushuoneeseen oli kokoontunut Piiraisia eri puolilta Suomea juomaan aloituskahvit ja tutustumaan sen paikkakunnan menneisyyteen, jossa Piiraisten monet esivanhemmat olivat eläneet ja muovanneet paikkakunnan historiaa. Museo oli Kuhmon keskustassa, kirkon vieressä ja siitä lähdettiin tutustumaan seutuun laajemmin kahdella linja-autolla. Lentmankoskella saivat halukkaat laskea kosken kokeneen venemiehen ohjauksessa. Kosken partaalle oli rakennettu kävelysilta ja aikoinaan sen rannalle oli rakennettu kivistä "parras", joka ohjasi puiden ja terveveneiden kulkua. Hurjalta näytti rannalta katsoen koskenlaskijoiden veneen puikkelehtiminen karikkopaikkojen ohi ja venessäolijoille pelastusliivit ja sadetakit olivat välttämätön varustus.

Talousneuvos Veikko Piiraisen talon alueella, keskellä peltoa olivat Kuhmon vanhan kirkon rauniot. Kirkko oli palanut 1800-luvun alkupuolella, tuhopoltosta epäiltiin paikkakuntalaista, joka on monienkin Piiraisen esi-isä. Joka tapauksessa Veikko Piiraisen esitelmästä kävi selville, että kuhmolaiset olivat noihin aikoihin arvonsa tuntevia ihmisiä, jotka saattoivat olla kauan riidassa pappien kanssa, mikäli asiaa ilmeni, ja uuden kirkon paikka osoitautui vaikeaksi määrätä.

Kuhmon keskusta on väljästi rakennettu, ja kun rakennukset ovat matalia - tornitalot puuttuivat maisemasta - matkailijalle tulee paikkakunnasta ystävällinen yleisvaikutelma.

Illansuussa kokonnuttiin hotelli Kainuun kabinettiin illanviettoon ja siellä saatiin nähdä ja kuulla, millainen Kuhmo oli ollut ennen sotaa, kun Leo Pulkkinen esitelmöi vanhasta Kuhmosta diakuvien kera. Sodan aikana vain muutama rakennus säästyi hävitykseltä, joten nykyiset rakennukset ovat lähes kaikki verraten uusia.

Sunnuntaiaamuna Piiraiset kokoontuivat kirkkoon, jossa seurain silloinen varapuheenjohtaja - nykyinen puheenjohtaja - Veikko Piirainen Espoosta saarnasi. Jumalanpalveluksen jälkeen kokonnuttiin seurakuntatalolle, jossa tarjottiin rönttöskahvit. Rönttönen on pyöreän karjalampiirakan tapainen leivonnainen, jossa puuron asemesta on keskellä puolukkaruispuuroa ja jonka reunat tavallisesti vielä voidellaan voilla. Ennen rönttöset olivat matkaruokaa siinä kuin pitoruokaakin. Pääjuhlassa, joka seurasi, kuultiin esitelmiä, laulua, puheita ja tietenkin runolaulaja Mikko Piiraisen juhlaruno, joka on myös tässä lehdessä.

Menomatalla Kajaaniin poikettiin Vuokatilla ja vaikka pitkin tienvarsia oli pilkistänyt kirkkaita järvenselkiä ja uimaan houkuttelevia rantahietikoita, vasta Vuokatilta seudun koko kauneus avautui matkailijan silmiin: silmäkantamattomiin syvänsinistä vesistöä välissä vaalemman ja tumman vihreän vuorottelua...

Sukujuhlassa mukana olleena voi hyvin ymmärtää, miksi ihmiset Amerikasta ästi kokoontuvat tällaisille juhlille: yksinäinen matkailija tuskin saisi niin paljon tietoja esivanhempiansa menneisyydestä, kuin osallistuessaan juhlan ohjelmaan. Samalla hän näkee ihmisiä, jotka varmasti ovat juuri hänen sukulaisiaan, ja tutut piirteet jonkun kaukaisen serkun kasvoilla ovat kuin viesti menneisyydestä: näyttää siltä että olemme samaa juurta...

Eskil Piiran sukuseuran puheenjohtaja Valdemar Piirainen piti pääjuhlan juhlapuheen. - Kuva Heikki Peuramo.

17

1. MATIN PUU

1.6. MARKETA

1.5. ANTTI
s.n. 1679-87

1.4. PAAVO
s. 1675

1.3. KAISA
s. 1672.

1.2. MATTI
s.n. 1669

1.1. ESKO
s.n. 1667
katoaa 1698

2. PAAVON PUU

2.7. AGNETA
s.n. 1682

2.6. MARJETTA
s.n. 1680

2.5. ESKO
s.n. 1678

2.4. KAISA
s.n. 1676

2.3. PAAVO
s.n. 1674

2.2. HELSA
s.n. 1671-74

2.1. TUOMAS
s.n. 1670-72

→ osoittan, että Soflianorm
ja Kulmorm on teo-
nollisia jalkelotia
? jalkelotia ei ole tos-
sitten löytynyt

3. ESKON PUU

3.2. BEATA
s.n. 1684

3.1. MARJETTA
s.n. 1682

4. TAPANIN KANTO

4. PIIRA Tapani
s.n. 1643-53
pso HUOTARITA
Marjatta

5. HEIKIN PUU

5.7. PAAVO
s.n. 1695

5.6. MATTI
s.n. 1693

5.5. TAHVO
s.n. 1691

5.4. ANTTI
s.n. 1689

5.3. ESKO
s.n. 1682

5.2. ERKKI
s.n. 1680
M. 1686

5.1. HEIKKI
s.n. 1680

6. JUUSON PUU

6.8. ANNETA
s.n. 1701

6.7. HEIKKI
s.n. 1700

6.6. PAAVO
s.n. 1695

6.5. ANNA
s.n. 1690

6.4. JUUSO
s.n. 1688

6.3. TAHVO
s.n. 1686

6.2. MIKKO
s.n. 1684

6.1. ESKO
s.n. 1682

1. PIIRA Matti
s.n. 1640-50
pso 1. KOLJOTAR Kaisa
pso 2. Liisa

2. PIIRA Paavo
s.n. 1641-51
pso HUOTARITA
Kaisa

3. PIIRA Esko
s.n. 1642-52
pso TUOVITAR
Liisa

PIIRA ESKO pso PARKITAR
s.n. 1610-20
k. tammi 1690
MARJETTA

5. PIIRA Heikki
s.n. 1644-54
pso TUOVITAR
Kaisa

6. PIIRA Juuso
s.n. 1645-55
pso TOLVITAR
Agneta

Mikko Piirainen

Sukujuhlassa

Sukujuhlasta julistus
tuli kutsu kolmannesta.
Täällä vuotten vierieissä
kahdesti on kokoonnuttu
joukoin juhlahan on tultu.

Sydänkesän kukkiessa
elämme suvessa Suomen.
Tunnetta taas juhla tuopi -
sukurakkaus rinnat täyttää.
Terve! nyt sukumme suuri
Piiraiset läheltä ja kaukaa -
Teihin rakkaat sukukaimat
on kaipuumme aina syvä,
taaskin tässäkin juhlassa
on tavata teitä hyvä.

Kuhmo kultainen pitäjä
luonnonkaunis Kainuun helmi -
saatossa vuosisatojen
lähdetty on läntehenkin
Amerikan ansioihin.
Mentynä merien taakse
siirtolaisena siirryttynä -
Suureen länteen saapuessa
mentiin siellä metsätöihin
tahi kultakaivoksiin -
kullalle kumartamahan
hopealle horjumahan.
Kun oli taalat talteen saatu
tultihin sieltä takaisin.
Kuhmo tuntui kultaiselta
ihanalta isänmaamme.

Siunaan seurakuntaanne
Kuhmon kuulu hengenvoima
maallikoissa mainituissa
jotka vasta vaikuttivat
seurakuntanne seassa.
Mainitsen vain yhden niistä:
Aukustin aina iloisen
hyvän sanan selittäjän
saarnamiehen miellyttävän,
pidettyjä Piiraisia
kolputtööriksi kohonnut.

Ennen elinkeinoistansa
Kuhmo oli kuulu aivan.
Leipätyöksi leveäksi
tervanpoltto paisui täällä.
Kolottihin kankahalla
aivan arvotta petäjät -
pidettiin pihkapuita
kunnes tehtiin tervaa niistä.
Suuret haudat hautoi siellä
tuhansia tynnyreitä.
Tervat suurilta saloilta
vietiin Ouluhun veneillä.
Siellä oli tervahovi,
siellä oli myös satama.
Paljon venehet vetivät
tynnyrit oli teloilla.
Kova oli koskenlasku,
vaati viejältä sisua
tervaretki rohkeutta.
Laitetut laskuapurit
siellä viipyivät virassa

koko kesän kestävässä.

Oli ukkovaarinikin
ollut Oulussa mukana
kertoja kahdeksantoista -
kaikki käydessä kokenut -
kertoi niistä nuoremmille.

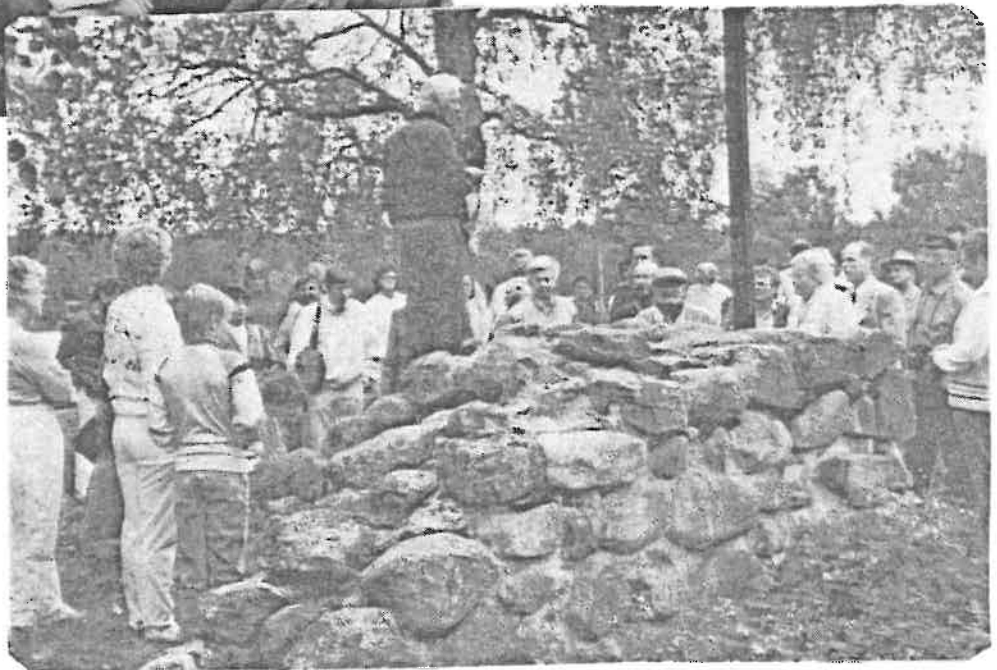
Ikä ihmisten kuluvi
polvet poistuu Piiraistenkin -
nousee nuoriso sijalle
koulutielle valmistuvi
uutta aikaa alkamahan.
Miten kauniita ovatkin
nuoret reippahat iloiset
kaunista on kevätkansä.

Se saa syömmet sykkimähän
sekä katseen kohoomahan
taivaan rantojen rajoille.
Sieltä siintää sinivaarat
kaukovaarat vaalehina -
siellä syttyy katsojalle
kaukokaipuu niin ihana.

Ollut vuosikymmeniä
nyt on rauha jo rajoilla.
Sodan muistot murheelliset
unhoittaa ne pitää
eikä vihan viiman enää
antaa tule itää -
nauti iloiten ihminen
kesän killtävistä hetkistä.

Kuvia Piiraisten sukujuhlasta:
vieressä koskenlaskua Lentuan-
koskessa ja alla Vanhan kirkon
raunioilla. - Kuvat Heikki Peu-
ramo.

Ilse Johnsson (toim.)

Wilhelmina Winterin muistelmat

Jatkuu edellisestä numerosta

Näihin aikoihin oli äiti¹⁾ muuttanut poikiensa luo Karjalaan, ja asui nimismiespoikansa luona Kontiolahdella. Sinä keväänä kuin Janne siirtyi yläalkeiskoulusta lukioon, matkusti hänkin kesälomaksi Kontiolahdelle. Silloin tutustui hän Anna Steniukseen. Olivat yhteisillä marjamatkoilla, ja molemmat hyvälahjaisina keskustelivat paljon keskenään. Annasta oli hauska seurustella Jannen kanssa, mutta ei muuta, sillä hän jo siihen aikaan rakasti toista. Kristiinan päivänä pukeutuivat kylän nuoret ja menivät pastorska Steniukselle laulamaan. Janne niinkuin Skutnabb, myös papiksi aikova pukeutuivat laukkurin pukuun, mutta toiset kummittelivat mikä mitenkin eräskin naiseksi ja nauratti muita matkien naisten suloisia ja sulavia liikkeitä, lopuksi panivat tanssiksi. Jännökin mieli teki Annan kanssa

---

1) Albertina Lovisa Luthmanin elämästä tiedetään eri lähteiden perusteella mm. seuraavaa:

Albertina Lovisa syntyi 13.5.1798 Askaisen Ahtisessa isänsä, kornetti Petter Johan Luthmanin 3. aviosta Juliana Helena Haarmanin kanssa. Hän kuoli 17.3.1866 Joensuussa poikansa henkikirjoittaja Karl Alfred Johnssonin luona. Maskun rippikirjassa on seuraava merkintä: tullut Lemusta Maskuun 1813 sekä samana vuonna lähtenyt Ruotsiin. Hän oleskeli siellä pormestari Sticheuksen lesken perheessä Ruotsin Dagarössä, josta hän perheen mukana mutti 17.1.1817 Tukholmaan ja sieltä noin 1818 Naantalisiin. Rouva Sticheuksen luona hän oli kunnes meni naimisiin. Hänet vihittiin Naantalissa 21.1.1821 Johan Johnssonin, alk. Soininen, kanssa, joka oli pastori, sittemmin Iisalmen 2. kappalainen, s. 7.7.1797 Leppävirran Soisalonsaareissa, Mustinmäki n:o 7:ssä, k. Iisalmella (nyk. Lapinlahti) Ollikkala 8, n.s. Väärnin pappilassa 20.8.1831. Miehensä kuoleman jälkeen leski asui lapsineen Väärnissä aina vuoteen 1838, jolloin hän vuokrasierään vänrikki Savanderin virkatalon. Talo oli 1/8 manttaalin suuruinen ja sijaitsi Ullmalan kylässä n:o 14, nimeltään Pienlahti. Tilaan kuului 3 torppaa. vuodesta 1842 hän vuokrasi eräältä Johan Sonnisen leskeltä Lampaanjärvi n:o 1:n, joka oli pienempi tila, nimeltään Laidinniemi. vuonna 1852 hän sitten muutti poikansa Alfredin luo Joensuuhun. Hän sairasti vaikeaa nivelreumaa, joka varhain teki hänestä raman (HK Iisalmi 1840 "ofärdig" sekä 1842 "bräcklig"). Tiedot perustuvat Ilse Johnssonin laatimaan Luthman-suvun sukuselvitykseen, joka on julkaistu myös Genoksessa 1975, s. 64-69.

Johan Viktor - Janne -
Johnsonson 1832-1884

tanssiin, kuin muut valssasivat. Toiset kuin pyörivät eteenpäin, pyöri hän osaamattomana taaksepäin, niin että se olikin hänen ensimmäinen ja viimeinen tanssinsa. Rouva Steniukselle oli koko vierailu niin surumielistä, kuin vasta vuosi oli miehensä kuolemasta, vaan ei hän hennonnut nuoria estellä.

Janne saavutti arvokkaalla esiintymisellään kaikkien vanhempienkin suosion ja luottamuksen, niin että rovasti Europeus jätti poikansa hänen huollettavakseen kuin syksyllä matkustivat takaisin kouluun. Silloin kesällä, kuin Kontiolahden nuoret palasivat eräältä huvimatkalta, saattoivat toiset Jannen Bernstenin kujalle, ja sitten kääntyivät pappilaan, puheli Anna matkalla Caroliina Bernstenille, joka

vielä seurasi heidän mukanaan, miten kehittynyt tuo Janne onkaan verrattuna Teodoriin.- Ala-alkeiskoulun ajoilta kerrotaan vielä, miten Janne, rovasti Frosteruksen vanhimman pojan kanssa osti talvimarkkinoilta kokkoprenikoita, jotka sitten Richard Hirn kolmantena, joka oli Jannen paras ystävä, siirapissa kasteltiin, ja sitten nautinnolla pistettiin suihin.-

Niiltä ajoilta muisteli Janne myös miten vanhin Kellgrenin pojista oli aina hänelle ystävällinen, vaikka isänsä oli kaupungin rikkain, kuin tovereiden joukossa oli niitäkin jotka häntä halvan asunsa takia kopeillen ylenkatsoivat.

Jannen heränneet toverit koulussa olivat m.m. Sauren, Varenja Sarlin. Kuin heränneet pitivät seuroja kävi Janne niissä ja tuli siellä tuntemaan muun muossa Paavo Ruotsalaisen. Tutustuttuaan häneen, oppi hän hänessä näkemään tosi kristityn miehen ja vielä myöhemmälläkin iällä puolusti Paavo Ruotsalaista panetuksia vastaan. Hän kertoi Paavo Ruotsalaisella olleen kyvyn eroittaa henget, sillä toisilla kielillä puhujat niinkuin eräänkin miehen käski hän vaikenemaan, jolloin se samassa totteli ja toisille taas antoi hän vallan puhua.

Niin sitten tuli Janne lukioon, jonka lehtorina silloin oli J.I. Bergh, joka oli heränneiden ensimmäisiä ja hänen vaikutuksestaan oli jo osa lukion oppilaistakin tullut herätykseen. Ja näiden

kanssa joutui Janne tovereineen sananvaihtoon, hän näet kuin oli omaksunut Snellmannin maailmankatsomuksen, oli siis vastakkaista mielipidettä. Mutta näiden keskustelujen seurauksena oli että Jannen mielipiteet alkoivat horjua, ja ehken myös lapsuusajan vaikutelmatkin olivat siihen osaltaan syynä. Niinpä kerran eräänä iltapäivänä kuin hän sohvankannella oli pitkällään näki näyn, tai lie ollut unta, siitä hän ei ollut aivan varma, "oli kaksi huonetta, toinen oli komea ja kirikkaasti valaistu, ja näytti kuin sinne sisältyisi koko maailman kunnia ja hyvinvointi, toisessa taasen oli heränneiden seurat" ja ääni sanoi "valitse kumpaanko menet sillä nyt on valinta-aikasi, sitten on liian myöhäistä". Tuo järkytti niin Jannen mieltä, että hän nousi kävelemään, ristiriitaisin tuntein sillä tuntui, valinta on nyt tehtävä. Vaikein oli luopua kesäisistä unelmistaan, sillä hän oli huomannut Herman Hällströmin kilpailijakseen, joka myös mielitteli Annaa ja jos hän liittyisi heränneisiin ei hänellä olisi toivoakaan, mutta tuntui kuin ääni olisi sanonut "kaikesta on luovuttava Herran tähden".-- Samana iltana tuli hänen luokseen Karl Collan, eräs hänen ystävästään, jolle hän tuskaansa valitteli, mutta tämä ei häntä ymmärtänyt vaan luuli sitä synkkämielisyyden puuskaksi. Koetti sitä lauluin hälventää, hommasi toverinsa Jannelle laulamaan. Sielun tuska ei siitä laannut, vaan saattoi hänet lehtori Berghin luo neuvoa ja ohjausta kysymään. Kun hän sinne saapui sanoi lehtori Bergh leikkisään tapaansa "mikä sen Johnssonin tänne tuo" mutta näyttään Jannen vakavat kasvot muuttui puhe herttaisen ystävälliseksi. Heidän siinä keskustellessaan tuli sinne myös Snellman. Sen jälkeen muuttui Snellman, oltuaan ennen ystävällinen Jannea kohtaan.-- Sittemmin hommasi Bergh Jannen veljensä, Rautalammin rovastin poikien lukuja ohjaamaan vapaata ylöspittoa vastaan lukiossa oloaikanaan.-- Vielä oli hän seuraavan kesäloman Kontiolahdella, mutta sittemmin oli hän pääasiallisesti loma-aikansa Berghin pappilassa sillä silloin hän jo varmasti näki mihin päin Annan ja Hällströmin välit olivat kehittyneet. Janne muisteli miten hän sinä kesänä oli pappilassa apulaispapin Mikanderin luona käymässä, kun Anna lähetti pyytämään jotakin postillaa

luettavaksi, sillä oli sunnuntai, esitti Janne Hofin postillaa, joka oli sisällykseltään hyvin järisyttävä. Kuin hän sitten meni pois, makasi Fridolf kuistin lattialla ja hyräili "ei ole ajat niinkuin ennen", luuli Janne itseään tarkoitettavan, vaikka se oli aivan sattumoisin.-- niin lukiossa ollessaan asui hän rovasti Berg- hin lasten kanssa erään neiti Lina Berghin luona, joka piti pikku- lastenkoulua. Hän oli uskovainen nainen, puhui hengellisissä seu- roissa ja oli myös kielilläpuhuja.--

Lukion pääsytkinnossa piti lehtori Bergh puheen ulospääseville pojille, jossa mainitsi Jannen "den ädlaste bland söner min älske- liga Timoteus". Janne olikin hyvälahjainen, sillä ensimmäisenä kulki hän luokalta luokalle. Ja Nilsiään rovasti Dahlström vainaa oli toi- nen järjestyksessä.

Helsinkiin matkusti Janne kyydillä ja perille päästyään ei hänel- lä ollut kuin 12 kop. taskussa ja lehtori Berghin kirje kamreeri Wegeliukselle, jonka poikia hän jo Kuopiossa oli opastanut. Kamreeri Wegelius otti hänet avosylin vastaan, sanoi jo häntä odottaneensa ja tarjosi vapaan olon luonaan, jos Janne yhä edelleen opastaisi hänen poikiaan. Siellä oli hänellä huonekumppanina eräs Schroderus Pohjanmaalta, joka myös luki papiksi, mutta häneltä puuttui kitala- ki, jonka johdosta puhe oli epäselvää, mutta sanomattoman kaunis lau- lunääni niin että kerran kuin Pacius oli yliopistolla harjoittamassa kuoroonsa, ja Schroderus salin parvekkeella hyräili samaa jota kuoro- laiset, huudahti Pacius keskellä harjoitustaan, mistä kuuluu tuo kaunis ääni? Schroderus oli myös yksi heränneistä, ja hän kieltäytyi käyttämästä ääntään ettei mainen kunnia viekottelisi pois totuu- den tieltä. Toisinaan unen houressa hän lauloi, jolloin Janne sai kuulla hänen suloista ääntään. Marian sairaalassa hänet sitten leikattiin, saadakseen paremman puhekyvyn. Janne kävi häntä siellä tervehtimässä kuuluu olleen niin sanomattoman vaikeata sanoa hänelle, ettei puhe ollut juuri parantunut, kuin hän sitä häneltä kyseli, kuin hän niin halusi valmistua sanan- julistajaksi. Senjälkeen matkusti Schroderus kotiinsa Pohjan- maalle. Vilustui matkalla, sai keuhkokuumeen, jonka johdosta hän sitten jonkun ajan perästä kuoli. Isänsä, joka myös oli musikaalinen ihastui niin siihen lauluun, jonka poikansa omin sävelin ja omin sanoin kuolinvuoteellaan lauloi Jumalan ylis- tykseksi ja kunniaksi, olisi hän sen niin mielellään kirjoitta- nut muistiin, niin ihana se oli.-

Heränneet ylioppilaat Helsingissä kokoontuivat usein yhteen myös professori Hjeltin luokse. Silloin sai Janne halun antautua lääketieteen alalle, ja jonkunverran hän sitä tutkikin, josta hänellä sitten oli hyötyä ollessaan erämaan pappina, niinkuin Pielisjärvellä, jossa raivosi punatauti ja Kuhmoniemellä lavantauti.- Hebrean kieltä hän myös innolla tutki ja paljon kuului hän oppineen eräältä 5 vuotiaalta juutalaispojalta, joka jo osasi lukea hebreaa. Niin nuorena tiesi se poikanen jo välttää niinkuin säännöissä kuuluu Jehova sanan ääneen lausumisen hän hyppäsi lukiessaan aina sen yli.

Kesälomat vietti Janne, milloin Inkoossa, erään pastori Vadenin luona tai hoiti kamreeri Vegeliuksen virkaa senaatissa. Niinpä oli hän kolerakesänä Helsingissä ja kulki aina yli esplanaadin työhönsä, oli siellä kerran eräs mies joka kiroili ja sadatteli Jumalaa ja kuin hän palasi kotia, oli sama mies vielä siellä kovissa vatsatuskissa ja heitti juuri silloin henkensä. Samana kesänä sairasti myös Richard ankaraa punatautia ja Janne kävi hänen luonaan. Richard oli silloin leipurin opissa, vaan punataudista parannettuaan ei hän jaksanutkaan jatkaa leipurin ammattia, vaan matkusti kotiin.- Siellä Helsingissä oli siihen aikaan eräs papiksi aikova Wecksell niminen nuori mies, mutta Janne ja hän eivät tunteeneet toisiaan, vaikka kaikki yhteiset tuttavat arvostelivat, teistä tulisi hyvät ystävät. Sitten kerran tulikin Wecksell Janne luo käymään, ja hänen kuin piti sanoa "hyvää päivää" sanoikin hän "välkommen", ja niin koko seurustelu meni takaperoisin. Ja kuin Janne meni vuorostaan Wecksellin luo, oli hänen käytöksensä yhtä takaperaista, aivan tahtomatta ja puheesta ei tahtonut tulla mitään. Mutta hyvät ystävät heistä tuli. Kerran, kertoi Janne olivat he eräänä tähtikirkkana illtana kävelemässä, joutui puhe taivaaseen ja minkäläistahan siellä on, silloin tekivät he toisilleen lupauksen, jompikumpi ensin kuolee niin se, jos on mahdollista ja Jumala sen sallii, ilmaisee itsensä jollain tavalla jälkeensä jääneelle toverilleen. Wecksell joutui sitten Turkuun Hedbergin apulaiseksi, meni neiti Hedbergin kanssa naimisiin, ja jo vuoden yhdessäolon perästä hän sairastui ja kuoli. Hänen kirjoittamansa on tuo runo "Hem jag längtar". Mutta ei Janne saanut koskaan ystävältään mitään ilmoitusta.-

Kuin Janne sai pappistutkinnot suoritetuksi, kehoittivat professorit, häntä jatkamaan opinnoitaan ja valmistumaan maisteriksi. Varsinkin Fredrik Cygneus koetteli häntä kielotella ja lupasi aineessaan laudatuurin, mutta ei ollut apua, silloin sanoi hän "ei ole kummakaan jos taivainen kruunu on houkuttelevampi kuin mainen seppele".

Albertina Lovisa Luthman eli viimeiset vuotensa Joensuussa poikansa Carl Alfred Johnssonin luona, ja hänen kamarinsa ikkuna oli äärimmäisenä vasemmalla yllä olevassa Johnssonin talossa. Kuvanottohetkellä - mahdollisesti joskus 1920-luvulla - talo on ollut asumattoman jo kymmeniä vuosia. Lovisa Luthman kuoli v. 1866.

Jälkikirjoitus

Sukututkija, joka haluaa löytää esivanhemmistaan muitakin tietoja kuin mitä kirkonkirjoissa on kerrottu, joutuu lukemaan mitä erilaisimpia kirjoja, hakemistoja, alkuperäisiä ja toissijaisia lähteitä ja kaiken tämän jälkeen hänen on monesti todettava, että etsityistä ei löytynyt mitään uutta, mutta tiedot ajasta ja silloisista muista henkilöistä lisääntyivät. Toisinaan taas hän voi kokea iloisen yllätyksen, kun ei etsinytkään mitään erityistä ja huomaa aivan toisissa yhteyksissä oman esivanhempansa nimen lukemassaan aineistossa. Näin kävi näidenkin muistelmien toimittajalle, joka työkseen on tehnyt sukututkimuksia Valtionarkistossa jo montakymmentä vuotta päivittäin sekä omasta, ystävien ja tuttavien ja toimeksiannosta tuttavapiiriin kuulumattomienkin suvusta. Niinpä tutustuessaan H.G. Porthanin ja Matias Caloniuksen väliseen kirjeenvaihtoon, ja tutkiessaan kirjojen lopussa olevaa henkilörekisteriä, hän huomasi siinä nimen Luthman ja tarkempi tutkimus osoitti, että kysymys oli

kuin olikin juuri näissä muistelmissa mainitun Lovisa Luthmanin isästä, kornetti Petter Luthmanista. Koska kirjeenvaihto sinänsä on mielenkiintoista, joskin ruotsia huonosti osaavalle paikoin hyvinkin vaikeaa¹⁾ luettavaa lakitermeineen ja vanhoine sanontoineen, josta useinkaan ei selviä ilman latinan sanakirjaa, ja lisäksi Luthmania koskevat maininnat kuivassa asiallisuudessaan hyvinkin humoristisia, päätettiin tehdä muistelmiin Luthmania koskeva jälkikirjoitus. Samalla tulee esitellyksi lähemmin em. kirjeenvaihtoa, johon kuuluvasta henkilörekisteristä voidaan todeta, kuinka laajoissa ympyröissä herrat Porthan ja Calenius liikkuvat.

Petter Johan Luthman²⁾ oli syntynyt 8.12.1732 (myös 1730, 1731, 1737) ilmeisesti Helsingin pitäjässä ja kuoli Maskun Kelhoisessa 15.1.1814. Ruotsin Sota-arkistosta saatujen tietojen mukaan (Armens pensionskassas meritförband v.1763), jotka koskevat Uudenmaan ja Hämeen rakuunarykmenttejä, hänen ansioluettelonsa oli seuraava:

- s.1731: Tuli linnoitusjoukkoihin vapaaehtoisena v.1748, Uudenmaan jalkaväkirykmenttiin 1749 sekä 5.12.1754 korpraaliksi samaan rykmenttiin. Tästä lähemmin:
  - 1754 5.12. otettu 3:nneksi korpraaliksi vapaaehtoinen Petter Johan Luthman, palvelee kuten ennen palkatta puoli vuotta ilman valtion räsitus, ottaa vastaan täällä korot 1. heinäkuuta ja säästää hevostilan koron 6 kuukaudeksi (katso palkkalaskelma 1755)
  - 1761 4.2. Vaihdon kautta Raaseporin komppaniaan samoilla ehdoilla ja kersantin arvolla
  - 1761 syyskuussa Luthman komennettiin Pommerin sotaan, everstiluutnantti Sprengtportenin vapaajoukkoihin.
  - 1762 23.6. hänet korotettiin I adjutantiksi (Premier adjutant) ollen kersantti.
  - 1763 Luthmanilla oli korpraalin palkka, mutta kersantin arvonimi.
  - 1764 1.6. kersantti P.J. Luthman on saanut eron

Milloin Luthman on saanut kornetin arvonimen, ei Ruotsin sota-arkistosta ilmene, mutta hän käytti aina tätä arvonimeä, ainakin Hattulan rippikirjan mukaan vuodesta 1766, sekä kaikissa asiakirjoissa.

1) Seuraavilla sivuilla olevat suomennokset syntyivät siten, että muistelmien toimittaja Ilse Johnsson, jonka äidinkieli on ruotsi, suomensi ne aluksi "korvakuulolta" ja lehden toimittajan tehtäväksi jäi lopullisen suomenkielisen asun valitseminen ja muutamien vaikeaselkoisten sanojen käännöksen täsmentäminen sanakirjasta tarkistamalla ja mikäli mahdollista latinankielisten sanojen ja sanontojen kääntäminen. Todettiin kuitenkin, että ilman asiantuntija-apua varsinkin lakitermien ollessa kyseessä, käännöksestä ei tulisi virheetöntä, mutta asian luonteen huomioonottaen ajateltiin, että voitaisiin tyytyä vaatimattomampaan tasoon, kun siitä kuitenkin käynee itse asioiden kulku selville. Silti virheilmoitukset otetaan mielihyvin vastaan ja käännöstä korjataan tarpeen mukaan.

2) Tiedot P.J.Luthmanista perustuvat Ilse Johnssonin laatimaan sukuselvitykseen Luthman - suvusta, ja se on julkaistu Genoksessa vuodelta 1975, s.64-69.

Vuonna 1763 hän lienee oleskellut Lohjan Nummella, koska Kristiina Sofia Rennerfelt (aat.-suku n:o 46) sai aviottoman tyttären 21.5.1764 nimeltään Beata Margareta, jonka isän sanottiin olevan P.J.Luthman. Juttu oli esillä Nummen käräjillä 1765. Luthman ei itse ollut läsnä oikeudessa. Edustajansa kautta hän ilmoitti vasta nyt saaneensa tiedon tapahtumasta ja että hän oleskelee ulkomailla (på utländskt botten). Asia siirrettiin hovioikeudelle hänen poissaolonsa takia. Tämän jälkeen jutun olisi pitänyt palata kihlakunnanoikeuteen. Mitään ei kuitenkaan ole löytynyt. Tyttö sai kuitenkin nimen Luthman sekä meni naimisiin 13.1.1782 Nummen Hyvelän Rekassa kersantti Samuel Kallbergin kanssa. Hän kuoli Nummella 17.12.1832.

Petter Johan Luthmanin avioliitot:

- 1) vih.noin 1764 mahdollisesti Strahlsundissa Pommerissa
Beata Amalia Denicke, s.14.2.1738 Saksassa, k. Mynämäellä 15.7.1777.
Vanhemmat tuntemattomat.
- 2) vih.noin 1778-79 toistaiseksi tuntemattomassa paikassa, mahdollisesti Liedossa, Barbara Margareta Ross, s.4.4.1738 Helsingissä, k. Lemun Monnoisissa 19.7.1790. Vanhemmat: teologian professori Isaac Ross ja Birgitta Mjödh. Avion solmimisen aikoihin Luthmanit asuivat Liedon pappilassa ja kävivät siellä silloin ripillä 30.4.1780. Myöhemmin he asuivat Lemun Monnoisissa. Avioliitto oli lapseton.
- 3) vih. ilmeisesti vuoden 1791 alussa, toistaiseksi tuntemattomassa paikassa Juliana Helena Haarman, s.6.2.1769 Perniön Lemussa, k.3.6.1830 Turussa ja haudattiin Paattisiin Greivilän hautaan. Turun ruotsalaisen seurakunnan rippikirjassa on hänestä merkintä "intagen mot borgen". Mikä laitos tämä oli, ei tiedetä. Vanhemmat: henkikirjoittaja Mikael Haarman ja Ulrika Elisabet Forsgren. Juliana Lena tuli 1788 Turkuun ja sieltä 1789 Lemun Peinikkalaan josta muutti 1790 Monnoisiin.

Luthman asui perheineen 1766 - 1771 Hattulassa, josta muutti Merimas-kun Nygårdiin sekä sieltä vuoden 1772 paikkeilla Mynämäkeen, jossa asui ainakin vuoteen 1778. Hän omisti siellä Mustilan kruununtilan, jonka kuitenkin möi, sekä Nokkilan verotilan. Sieltä hän muutti Lietoon sekä ilmeisesti jo samana vuonna Lemun Monnoisiin. Vuonna 1793 perhe väliaikaisesti muutti Turkuun. Jo vuonna 1796 he asuvat Askaisen Ahtisessa ja noin 1805 Maskussa, ensin Odensnäsissä ja lopuksi Kelhoisissa.

P.J. Luthmanin ja professori Isaac Rossin jälkeläisten välinen perintö-riita koski Monnoisen tilan omistusta. Perintöriidan aloitti Rossin poika taloustirehtööri Isac Ross syytekirjelmällä, joka on päivätty

Inter nos, bör jag berätta, ehuru Prot. ej ännu är justerat, at Hofrätten uphäfvit Consistorii dom i Rossiska saken aldeles, för rättegångs-fel (på pres. pådrifvande, och under skiljaktighet); om jag mins rätt, tas til grund, at som Luthman hade fasta på gården, kunde ej frågan om hans rätt af Cons. såsom behörig domstol uptagas. Förmodl. besticker sig derunder en liten hämnd mot Cons. och kanske Bror besynnerl!

Näyte Porthanin kirjeestä Caloniukselle 11.11.1793
kirjasta H.G.Porthans Bref till M.Calonius I, Aren
1791-1800; H:fors 1886, s.39

alla: Näyte Caloniuksen kirjeestä Porthanille 14.3.1794
M.Calonii Bref till H.G.Porthan, 1793-1800, H:fors 1902, s.24

Den 24 hujus får jag ledighet från Högsta Domstolen intill u. 1 Maji. Det blir fyllnaden i min Somostro för detta sista året, sedan jag innan hitresan njöt deraf till godo 2½ månader. Som Secreteraren Gerss vid den tiden reser härifrån för att utreda sin Svärfars Bo och att taga sine barns arf, så skall jag med honom skriva en längre Epistel. — Jag har sedt Hof R:ns dom i Rossiska saken. Den är ju aldeles rasande och mala fide upsatt med förtegande och ett sorgfälligt döljande af Luthmans så kallade gåfvobrefs rätte och testamentariske beskaffenhet. Det var skadl. att arvingarne ej erlade Revisions skilling. Gud vet, om deras Besvär nu måge kunna uptagas. Brors tvifvelsmål om Consistorii jurisdiction i detta fall är ogrundadt. Det Bror läst i Wilskman angår tvister om rå och rör Byar och Hemman emellan, nyttjande rätt, klander i Jordaköp m. m., som in foro rei sitae måste afgöras, och hörer i ingen mätto till Arfs- och Testaments tvister, som höra till den domstol, hvarunder den döde lydde. Derföre har ock Hof R:n nu sökt separera Luthmanska saken från all connexion med Arfs- och Testaments tvisten, och att vränga den emot honom anställde talan från ett Testaments klander, som den rättel. var, till ett klander å simpel gåfva. Förlåt min brådska. Hälsa alla godo vänner. Framhårdar oafåtel. och med många hälsningar från Rosenstein, Fredenhejm, Marcks och Kämpe Min Käro Broders
Stockholm d. 14 Martii 1794. ödmjuka tjenare
Matth. Calonius.

vieressä: Henkilörekisterisivu kirjasta H.G.Porthans Bréf
till M.Calonius II, Aren 1797-1800, H:fors 1886

- Luthman, Per Johan, f. 1731 † 1814 på Kelhois rusthåll i Masku. Kornett. Gift 1:o med *Barbara Marg. Ross*, † 1790^{14/3}; 2:o) med N. N. *Harman*. Sid. 39, 148, 374, 468, 469, 535.
- Lühock, staden. Sid. 481, 488, 560. f. 571.
- Lybecker, Karl Blechard, f. 1723 † 1781 på Yläne i Pöytis, baron. Hofjunkare. Gift 1:o) 1749 med friherrinnan *Ch. Yskull*, f. 1725 † 1861; 2:o) 1763 med *Marg. Helena Hising*, f. 1736 † 1804. Sid. 199, 591 f.
- Anna Renata, f. 1759 † 1799^{11/11}. Föregåendes dotter. Gift 1780 med krigsrådet *K. Fr. v. Knorring* i hans 1 gifte. Sid. 590 etc.
- Helena Katarina, f. 1766 † 1823 på Yläne, och *Agnes Fredrika*, f. 1768 † 1828 Föregåendes halfsyster. Ogifta. Sid. 595.
- Karl Blechard, f. 1708, drunknade 1706, baron. Löjtnant; afsked 1795. Gift i Helsingfors 1790 med *Charl. Krist. v. Schoults* i hennes 1:sta gifte. Sentimental skald. Sid. 274, 282, 290.
- Lydeman, Johan Jakob, f. 1729 † 1814. Apotekare i Åbo 1762-96. Gift 1762 med en handlande i Stockholm *Gers' enka Marg. Sohlén*, f. 1779. Sid. 365, 417, 441, 511, 548, 574.
- Hedvig Ulrika, † 1801. Föregåendes dotter, gift med juveleraren *P. Moolén*. Sid. 431.
- Ulrika Aqvillina, f. 1770 † 1798. Föregåendes syster. Gift 1793 med *E. Rancken*. Sid. 465, 511.
- Simon Gustaf, f. 1793 † 1806. Guldsmed i Åbo. Gift med *Maria Hyden*, † 1819. Sid. 334, 419.
- N. N., föregåendes dotter, gift 1797 med bagaren *J. A. Seippel*. Sid. 419.
- Lydikollä, hemman i Piikkis. Sid. 395.
- Lästbom, Herman af, f. 1742 † 1811. Lagman. Ledamot i högsta domstolen 1791-92, 1802-09. Landshöfding i Kymmenegårds län 1789-93. Sid. 8, 310, 356, 540.
- Läkare, se Holsövärdén.
- Läroverk (skolor och gymnasier). Sid. 35, 44, 64, 128, 170, 200, 201, 202, 206, 217, 242, 243, 334, 368 f. 417, 431, 445, 465, 470, 476, 504, 525, 543, 561, 566, 591.
- Läsning för Landtmän, se Tidningar.
- Löfman, Hans, f. 1734 † 1798. Landskamrer i Vasa. Sid. 127.
- Löfnäs eller Lehtoniemi, hemman i Mahnala by, Tavastkyro. Sid. 386.
- Löner vid universitetet, se Stat.
- Löneström, David, f. 1746 † 1810. Socknesadjunkt i Hollola 1781. Kyrkoherde i Ichtis 1818. Sid. 67, 68.
- Lönroth, Nils Anders, f. 1768 † 1841. Student i Upsala 1787. Studerade sedan i Åbo. Provinsialläkare i Tavastehus län 1795, samt 1812 i Tammerfors distrikt. Assessor. Sid. 215, 294, 296.
- N. N., skeppare. Sid. 236, 238, 263, 271, 274, 276.
- Löv (Löve, Löf), taffeltäckare. Hans dotter *Eufrosyne*, dansös vid operan, hertig Fredrik Adolfs älskarinna; hennes syster gifte, se Hjerta, v. Stedingk Sid. 243, 401, 412, 509.
- Löwenhjelm, Fredrik Adolf, f. 1743 † 1810, greve. Kammarherre 1769. Svensk ministert i Haag etc. Hofkansler 1805. Sid. 208.

M., „den dumme“? Sid. 405.

Magasin encyclopedique, se Tidningar.

Magistraten i Åbo. Sid. 98, 131, 104, 191, 226, 282, 286, 293, 334, 458, 541, 570.

Turussa 26.lokakuuta 1790. Siinä hän väittää molempien lankojensa, majuri Carl Johan von Willebrandtin ja kornetti Petter Johan Luthmanin painostaneen anoppiaan lahjoittamaan omistamansa Monnoisen tilan Lemussa heille. Tämä oli sangen monisanainen kirjelmä, jossa Isaac Ross nuorempi mm. sanoi äitinsä olleen vanhan ja sairaan sekä usein muuttaneen mieltään. Tämä syytekirjelmä pani alulle riidan, joka kesti ainakin vuoteen 1799 ja jonka Luthman ilmeisesti hävisi. Tästä perintöriidasta muun muassa löytyy mainintoja H.G.Porthanin¹⁾ ja Tukholman korkeimmassa oikeudessa silloin toimineen Mathias Caloniuksen²⁾ välisestä kirjeenvaihdosta³⁾:

Porthan Caloniukselle, Turku 11.11.1793, s.39

...Meidän kesken minun on kerrottava, koska pöytäkirjaa ei vielä ole pantu kuntoon, että Hovioikeus on kumonnut Konsistorin tuomion Rossin asiassa kokonaan, oikeudenkäyntivirheen takia (presidentin ajamana ja erimielisyyden vallitessa); mikäli muistan oikein, perusteluksi otetaan se, että koska Luthmanilla oli kiinnitys tilaan, konsistori ei ollut asiaankuuluva tuomioistuin ottamaan kysymystä hänen oikeudestaan käsiteltäväksi. Todennäköisesti piilee tässä pieni kosto Konsistoria ja ehkä Veljeä vastaan varsinkin!...

Porthan Caloniukselle, Turku 16.12.1793, s.46

...Kerrotaan, että tavanomaisen vitkastelun vuoksi Rossin perilliset ovat laiminlyöneet vetoamisen Hovioikeuden päätöstä vasyaan; siten he saavat alkaa kihlakunnan oikeudessa uudelleen (på novo conto), ja Luthman pitää sillä aikaa Monnoista hallussaan!...

Calonius Porthanille, Tukholma 14.3.1794, s.24

...Olen nähnyt Hovioikeuden tuomion Rossin asiassa. Sehän on aivan väärin ja epäluotettavasti (mala fide) laadittu vaikenemalla ja huolellisesti kätkemällä Luthmanin niin kutsutun lahjakirjeen oikeuden ja testamentil-

- 1) ja 2) Nimet Porthan ja Calonius tuntuvat tutuilta koulun historiasta, mutta keitä he oikeastaan olivat ja mihin heidän maineensa lopultakin perustui? Seuraavssa on lyhyesti kerrottu molemmista, tietosanakirja Spectrumin tietojen pohjalta:

Matias Calonius, s.1738 Saarijärvi, k.1817. Vanhemmat: Matias Calonius (1710-1777), Saarijärven kirkkoherra ja Elisabet Silander.

M.C. oli lakimies ja todellinen valtioneuvos. Hän tuli 1771 Turun Akatemian sihteeriksi ja filosofisen tiedekunnan apulaiseksi sekä 1778 lainopin professoriksi. Vuosina 1793-99 hän oli Korkeimman Oikeuden jäsenenä Tukholmassa...

Tieteellisen työnsä ohella C. toimi kolmeen otteeseen Turun Akatemian rehtorina ja oli Aurora-seuran jäsen.

Piispa Tengströmin johtaman, ehdotusta maan yleisestä hallinnosta laativan komitean pyynnöstä C.teki täydellisen ehdotuksen hallituskonseljin (myöhsenaatin) ohjesäännöksi, joka pienin muutoksin hyväksyttiin 1809. Suomen ylimmän hallinnon organisaatio on jatkuvasti Caloniuksen suunnittelema perustalla. Vuonna 1809 C.nimitettiin hallituskonseljin prokuraattoriksi maan lakien ylimmäksi valvojaksi... Saarijärvellä on Caloniukselle pystytetty muistomerkki. (Spectrum, osa 14, s.181). Jatkuu seur.sivun alaviitteessä...

lisen laadun. Oli vahinko, että perilliset eivät maksaneet Revisio skil-linkiä. Luoja tietää, voidaanko heidän valitustaan nyt ottaa käsiteltäväksi. Veljen epäily Konsistorin oikeudenkäytöstä (Consistorii jurisdiction) tässä tapauksessa on perusteeton. Siinä, mitä Veli on lukenut Wilskmanista, on kysymys rajariidoista ja se koskee Kylien ja Tilojen välistä käyttö-oikeutta, valituksia maaostoista jne., jotka täytyy in foro rei sitae päättää, ja jotka eivät mitenkään kuulu Perintö- ja Testamenttiriitoihin, jotka kuuluvat sille tuomioistuimelle, jonka alaisuuteen kuollut kuului. Siksi on myös Hovioikeus nyt koettanut erottaa Luthmanin asian kaikesta yhteydestä Perintö- ja Testamenttiriitoihin ja vääntää häntä vastaan järjestetyn asian Testamentin valituksesta, joka se oikeastaan oli, valitukseksi yksinkertaisesta lahjasta...

Porthan Caloniukselle, Turku, 10.12.1794, s.148

...En sittemmin ole tullut kysyneeksi, menivätkö Rossin perilliset Kuninkaisiin Hovioikeuden tuomiota vastaan heidän ja Luthmanin välillä. Veli tietänee tästä?...

Calonius Porthanille, Tukholma 6.11.1795

... Rossin Testamenttiriita on ollut esillä näinä päivinä. Äänestys ei kai ole loppunut, mutta näen, että Hovioikeuden tuomio mitätöidään käskyllä, että Hovioikeuden kuuluu kysymyksessä oikeudesta puoleen Monnoisen Rustholliin, pääasiallisesti antaa lausunto, ja silloin en näe, ketään loukkaamatta ja mikäli he eivät tahdo tahallaan tekeytyä vihaisiksi, heille muuta ulospääsyä kuin hyväksyä Konsistorin Akatemian tuomio. Nyt juuri tämän juhla-aikana on Korkein Oikeus istunut vain tiistaina ja torstaina...

Calonius jälleen Porthanille, Tukholma 18.12.1795

...Luthmanin asia Rossin kuolinpesän kanssa on tällä kertaa päätetty ja, kuten arvelen, selvitetty. Hovioikeuden tuomio kumottiin yksimielisesti ja asia, joka koskee Luthmania, on lykätty takaisin Hovioikeuden ratkaistavaksi. Nyt haluan nähdä, voiko Hovioikeus välttää hyväksymästä Konsistorin päätöstä. Jos niin tapahtuu, täytyy syllistyä uuteen kiemurteluun. Täällä syytetään Presidentti von Postia siitä, että hän on juoninut asiassa Luthmanin nuorelle vaimolle suosionosoituksen...

Porthan Caloniukselle, Turku 8.5.1797

... Nyt kuulen, että Luthman on uudelleen mennyt Kuninkaisiin oikeusjutulaan Rossin perillisiä vastaan. Hän ei liene voi voittaa näin mieletöntä asiaa?...

Henrik Gabriel Porthan, s.9. (tai 8.) 11.1739 Viitasaari, k.16.3.1804. Vanhemmat: Sigfrid Porthan (1708-1793), Viitasaaren kirkkoherra ja Kristina Juslenius.

Nuoruutensa Porthan vietti isänsä mielisairauden takia enonsa pappilassa Pohjanmaalla ja tullessaan 15-vuotiaana ylioppilaaksi Turkuun, hän kirjoittautui Pohjalaiseen Osakuntaan, jonka kuraattorina ja inspektorina hän sittemmin toimi. P.tuli maisteriksi 1760 ja 1762 hänet nimitettiin kaunopuheisuuden dosentiksi ja samalla yliopiston kirjastonhoitajan apulaiseksi. Vuonna 1772 hänestä tuli yliopiston kirjastonhoitaja ja 1777 Henrik Hasselin seuraajana Kaunopuheisuuden professori.

Toimeentulonsa turvaamiseksi hän antoi yksityisopetusta ja ajan tavan mukaan piti pientä ylioppilastäysihoitolaa... Jatkuu seuraavan sivun alaviitteessä...

Calonius Porthanille, Tukholma 12.5.1797, s.272

... Kyllä, Luthman on saapunut valituksen kanssa. Mutta tuskin hän voi voittaa sillä mitään...

Porthan Caloniukselle, Turku 12.4.1798, s.468 -- 469

... Jollen väärin muista lienen kertonut, kuinka Herra Baroni Clas Fleming häijyydestä ja vallattomuudesta (todennäköisesti juovuksissa) oli pahasti pistoolilla ampunut ja haavoittanut Armeijan laivaston Vapaaehtoista (en Volontair), joka oli hänellä työssä. Koska haavoittuminen katsottiin vaaralliseksi, lähti hän pakoon (kuten sanotaan, laintuntevan lankonsa, Laamanni Lagerborgin myöntymyksellä) ja otti vanhan kornetti Luthmanin (Rossin entisen vävyn) osittain seuraksi ja suojaksi, osittain tiennäyttäjäksi, lähtien Mikkelin ja Ristiinan kautta Lappeenrantaan. Sillä välin antoi hänen veljensä Yli Luutnantti Fleming hoitaa miestä ja vaiensi asian sen jälkeen kun potilas oli tullut terveeksi ja sovitettu. Mutta kun hän ei saanut Herra Veljeltään vastausta kaikkea tätä koskevaan tiedonantoonsa, eikä ilmoitusta, missä tämä oleskeli, niin hän kirjoitti lähettiläs v. Stedigille tästä, jolloin hän sai vastaukseksi, että mainittu Barooni, Luthmanin kanssa, oli pidätettynä lähetytty Kalugaan, mutta että kolmas toveri (täältä paennut Viinikauppias Ahlstrand), joka heidän kanssaan pidätettiin samoin Lappeenrannassa, lähetettiin vain Novgorodiin. Tässä on käynyt niin, että vaikkakin Barooni teeskenteli että Luthman oli hänen tilanvoutinsa, oli tämä kuitenkin (upseerina, ajatella!) eräänä kauniina päivänä todennut hyväksi pukeutua uniformuunsa, ja hän ei ainoastaan ollut käynyt siihen pukeutuneena vailleilla, vaan oli ottanut esille lompakkonsa ja lyijykynänsä, sekä joko oli merkinnyt muistiin tai piirtänyt jotain (mikäli hän tätä jälkimmäistä osasikaan, eikä vain tahtonut tekeytyä tärkeäksi sen avulla). Kun venäläiset sotilaat tämän huomasivat, pelättiin heti, että niin hän kuin hänen seurassaan olevat pakolaisetkin olivat valepukuisia vakoojia; jonka jälkeen heidät kaikki heti pidätettiin ja vietiin ensin Pietariin ja niin edelleen. Saapa nyt nähdä, päästetäänkö näitä Venäjän valtiolle niin vaarallisia miehiä niin helposti vapaaksi. Sillä aikaa nauttii Luthmanin vaimo (eräs Haarman) Ahtisessa (på Achtis) vapaata ylöspitoa, kontrahdin mukaan!...

Calonius Porthanille, Tukholma 11.12.1798, s.378

... Clas Fleming kuuluu tulleen takaisin matkaltaan. Mutta minne Luthman on jäänyt?...

Porthan Caloniukselle, Turku 17.12.1798, s.535

... Barooni Flemingin mukana tuli kotiin hänen aseenkantajansa Luthman...

P:n tieteellisen kehityksen kannalta osoittautui merkittäväksi varsinkin hänen ainoa ulkomaanmatkansa, v.1779 tehty matka Göttingeniin... Huomattavien kirjallisten töittensä lisäksi P. oli v.1770 perustamassa Aurora-seuraa, joka julkaisi mm. Suomen ensimmäistä sanomalehteä toimittajana aluksi Portha Hän oli myös perustamassa Suomen Talousseuraa ja...hänelle myönnettiin Pohjantähden ritarimerkki ja kanslianeuvoksen arvo.
Hänen kuvapatsaansa - Suomen ensimmäinen julkinen henkilöveistos, tekijänä C.E.Sjöstrand - paljastettiin Turussa 1864. (Spectrum, osa 9, s.361-362)

3) Kirjeenvaihto on suomennettu Svenska Literatunsällskapet i Finlandin julkaisemista Laguksen toimittamista teoksista:

Mathias Calonii Bref till Henrik Gabriel Porthan, Åren 1793-1800; Helsingfors 1902
Henrik Gabriel Porthans Bref till Mathias Calonius I, Åren 1791-1796; H:fors 1886
Henrik Gabriel Porthans Bref till Mathias Calonius II, Åren 1797-1800; H:fors 1886
Teokset ovat Tampereen Kaupungin kirjaston käsikirjastossa

Suomessa alettiin julkaista ensimmäistä varsinaista ilmoituslehteä vuonna 1858. Kuopiolainen faktori Ahlqvist aloitti silloin talouselämän ja kaupan vilkastumisen myötä julkaista ruotsinkielistä "Annonsblad"-nimistä lehteä. - Ehkä ruotsinkielisiä lukijoita taisi olla savolaisten joukossa kuitenkin melko vähän, koska lehti jo seuraavana vuonna muutti nimensä "Ilmoituslehdeksi". - Ilmoitukset varustettiin otsikoilla "Obseirvera", "Huomaitkaa", "Älytkää".

Tässä muutama esimerkki:

HUOMAITKAA

Tk. 28 päivänä avataan yhteisesti käytettäväksi Kuopion kaupungin entinen niin kutsuttu Majalammin Elämänvedenlähde. Haluavat vedenjuojat ilmoittakoot itsensä allekirjoittaneen tykönä, jolle myös maksukin on tehtävä.

C.G. Swan.

TILL SALU

Parhaan laatuista aromaattista maustesaippuaa myytävänä apteekissa. .
Äskettäin tullut aromaattista lääkemaustesaippuaa ,
Turun Portteria.

Tuoreita appelssiineja, tuoreita sitruunoita, hajusaippuaa, hienoa partasaippuaa, Krögerin mustaa lankkia, hienoja sikareja alennettuun hintaan.

Erinomaista laatua pereskooppisia silmälaseja sekä likinäköisille että kaukonäköisille kirja-
kaupassa.

P.Aschan & Co:n kirjakauppa myy Johdatus kansakoulun järjestämiseen, Uusi testamentti.

Myötävänä Venäjän Lesty Jauhoja, priima Vehnä Jauhoja, Venäjän jauhettuja ruismaltasia, Töölön Tehtaan valmistamaa sokeria. Nyt tulleita Dyren Preussista erittäin kauniiksi prässättyjä ja mustilla reunuksilla varustettuja suru- ja kutsumuskirjeitä sekä kortteja kuin myös useammanvärisiä vierailu- ja kihlauskortteja Kuopion Uudessa Kirjapainossa.

Olavi Kallioniemi

ALASTI SYNNYIN

Alasti synnyin mä maailman helmaan,
itkulla aloitin eloni tähän,
vaan Luoja on suuri ja tietävi parhain,
missä mä vihdoinkin hautani saan.

Paikan mä muistan, missä mä synnyin,
missä mä lapsena leikkiä löin,
missä mä siskoisten pienoisten kanssa
huoletta kotoista leipääni söin.

Mittaillut olen jo vuosia monta
avaran majani suuruutta vaan,
mut päättyvää seinää en löytänyt ole,
siksi mä koditta kulkea saan.

Taivaalla pilvet mun siskoni lienee,
merellä aallot mun veljeni on,
vaan aika kun kuluu ja vuodet ne vierii,
niin Luoja mun eloni parantelee.

Taivaalla tuhannet tähtöset loistaa,
avaran majani valaisevat.
Ne pimeän yöäkin mun luotani poistaa,
asunnon kirkkaaksi koristavat.

On ketuilla luolat ja linnuilla pesät,
karhulla korvessa asunto on,
vaan reissaava poika se kesät ja talvet
koditta kulkee ja on huoleton.

Tekijä tuntematon
Laulanut isäni P.K.
Tallentanut kesällä 1941 OK